

Byzantina Symmeikta

Vol 5 (1983)

SYMMEIKTA 5

Λαθάνουσα άθωνίτικη μονή του 10ου αιώνα

Δ. ΝΑΣΤΑΣΕ

doi: [10.12681/byzsym.688](https://doi.org/10.12681/byzsym.688)

Copyright © 2014, Δ. ΝΑΣΤΑΣΕ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΝΑΣΤΑΣΕ Δ. (1983). Λαθάνουσα άθωνίτικη μονή του 10ου αιώνα. *Byzantina Symmeikta*, 5, 287–293.
<https://doi.org/10.12681/byzsym.688>

ΛΑΝΘΑΝΟΥΣΑ ΑΘΩΝΙΤΙΚΗ ΜΟΝΗ ΤΟΥ 10ου ΑΙΩΝΑ*

Ἀνάμεσα στις μοναστικὲς ἐγκαταστάσεις ἀλλογενῶν στὸν Ἄθω, λίγο μόνο χρόνο μετὰ τὴν ἱδρυση τῆς Λαύρας τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου στὰ 963 - 64, συγκαταλέγονται καὶ τρεῖς ἰταλικὲς μονές.

Γιὰ δύο ἀπ' αὐτές, τὴ «μονὴ τοῦ Σικελοῦ»¹ καὶ τὴ «μονὴ τοῦ Καλαβροῦ»², ἐλάχιστα εἶναι γνωστά. Ἀντίθετα, σχετικὰ πολλὲς πληροφορίες φαίνεται πὼς ὑπάρχουν γιὰ τὴν τρίτη ἰταλικὴ μονή, τὴ λεγόμενη «μονὴ τοῦ Ἀμαλφινοῦ» ἢ «τῶν Ἀμαλφινῶν». Ἡ, τουλάχιστον, αὐτὴ τὴν ἐντύπωση δίνουν οἱ ἐργασίες πού ἀναφέρονται σ' αὐτήν, ἰδιαίτερα οἱ μελέτες τοῦ Paul Lemerle καὶ τοῦ Agostino Pertusi³.

Καὶ οἱ δύο διαπρεπεῖς βυζαντινολόγοι χρονολογοῦν τὴν πρώτη μνεία Ἀμαλφινῶν στὸν Ἄθω τὸν Δεκέμβριο τοῦ 984. Τὴ χρονολογία αὐτὴ φέρει ἓνα ἔγγραφο⁴ στὸ ὁποῖο ὑπογράφουν ἀνάμεσα στοὺς ἐκπροσώπους τῆς Λαύρας καὶ δύο Λατῖνοι μοναχοί, πού ὁ Lemerle καὶ ὁ Pertusi τοὺς θεωροῦν Ἀμαλφινούς⁵. Τὸ γεγονός ὅτι τὸ ἔγγραφο αὐτὸ εἶναι λαυρεωτικὸ ἐπιτρέπει στὸν Pertusi νὰ

* Ἀνακοίνωση στὸ Γ' Πανελλήνιο Ἱστορικὸ Συνέδριο, Θεσσαλονίκη, 29 - 30 Μαΐου 1982.

1. Agostino Pertusi, *Monasteri e monaci italiani all'Athos nell'alto medioevo*, *Le millénaire du Mont Athos, 963 - 1063*. Etudes et mélanges, Chevetogne 1964 (παρακάτω ὡς Pertusi, *Monasteri*), σελ. 242 - 243. *Actes du Protaton*, édition diplomatique par Denise Papachryssanthou, Paris 1975, σελ. 90.

2. F. Dölger, *Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges*, München 1948, ἀρ. 104, σελ. 278, στ. 26 - 27. Pertusi, *Monasteri*, σελ. 240 - 241.

3. P. Lemerle, *Les archives du monastère des Amalfitains au Mont Athos*, ΕΕΒΣ 23 (1953) (=P. Lemerle, *Le monde de Byzance: Histoire et Institutions*, London, Variorum Reprints, 1978, XII), σελ. 548 - 566. A. Pertusi, *Nuovi documenti sui Benedettini Amalfitani dell'Athos*, *Aevum* 27 (1953), σελ. 400 - 429. τοῦ ἴδιου, *Monasteri*. Πρβλ., πιδ παλιά, O. Rousseau, *L'ancien monastère bénédictin du Mont Athos*, *Revue liturgique et monastique* 14 (1929), σελ. 530 - 547. πιδ πρόσφατα (ἀλλὰ χωρὶς καινούργια στοιχεῖα), L. Bonsall, *The Benedictine Monastery of St Mary on Mount Athos*, *Eastern Churches Review* 2 (1969), σελ. 262 - 267.

4. F. Dölger, ὁ.π., ἀρ. 108.

5. P. Lemerle, ὁ.π., σελ. 549, σημ., καὶ κυρίως ὁ ἴδιος στὰ *Actes de Lavra*, I², édition diplomatique par P. Lemerle, A. Guillou, N. Svoronos, D. Papachryssanthou, Paris 1970 (παρακάτω ὡς *Actes de Lavra* I²), σελ. 44, σημ. 161: οἱ δύο μοναχοὶ «sont des latins (Amalfitains)». Pertusi, *Monasteri*, σελ. 224, 251.

πιστεύει ότι το 984 «il monastero degli Amalfitani non era ancora stato fondato»¹.

Μία άλλη λατινική υπογραφή εμφανίζεται στον Ἄθω τὸν Νοέμβριο τοῦ 991, σὲ μία «ἀσφάλεια» τοῦ Πρώτου καὶ τῆς Συνάξεως². Ὁ Lemerle καὶ ὁ Pertusi συμφωνοῦν ὅτι ὁ λατινικὰ ὑπογράφων αὐτὸ τὸ ἔγγραφο ἦταν κάποιος «Ἰωάννης Ἀμαλφινός»³, ὁ ὁποῖος θὰ ἦταν ἡγούμενος τῆς μονῆς τῶν Ἀμαλφινῶν⁴, πού, ἐπομένως ὑπῆρχε ἤδη αὐτὴ τὴν ἐποχὴ.

Τέλος ὁ Pertusi⁵ χρονολογεῖ, μὲ μεγάλη πιθανότητα, τὴν ἴδρυση τῆς μονῆς τῶν Ἀμαλφινῶν μετὰ τὶς δύο παραπάνω ὑπογραφές καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν τρίτη, δηλαδὴ τὸ 985 - 990.

Σχετικὰ μὲ τὸν ἱδρυτὴ τῆς μονῆς, ὁ Ἰταλὸς ἱστορικὸς συμφωνεῖ μὲ τὴ παλαιότερη ἄποψη ὅτι ἦταν ἓνας ἀδελφὸς τοῦ δούκα Παντόλφου Β' τοῦ Βενεβέντου, κάποιος Λέων ὁ Βενεβεντανός («Leone di Benevento») ⁶. Τὸν Λέοντα, πού θὰ ἦταν καὶ ὁ πρῶτος ἀββᾶς τοῦ νέου μοναστηριοῦ, διαδέχθηκε, κατὰ τὸν Pertusi. ὡς ἡγούμενος, ὁ Ἰωάννης ὁ Ἀμαλφινός, «verso il 991»⁷. Δεδομένου ὅτι σὲ ἀθωνίτικα ἔγγραφα τῶν ἐτῶν 1012, 1016 καὶ 1017 ἐμφανίζεται, κατὰ τὸν Pertusi πάντοτε, ὡς ἡγούμενος τῆς ἴδιας μονῆς ἓνας Iohannes, πού τὸν ἀποκαλεῖ «Giovanni (Amalfitano)», θὰ ἐπρόκειτο «molto probabilmente» γιὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο⁸.

Ἡ ἄποψη αὐτὴ γιὰ τὶς ἀπαρχές τῆς ἀθωνίτικης μονῆς τῶν Ἀμαλφινῶν ἔχει γίνεи ὡς σήμερα ὁμόφωνα ἀποδεκτὴ⁹.

Ὡστόσο, ἡ ἐπανεξέταση τῶν μαρτυριῶν πού ὑποτίθεται ὅτι τεκμηριώνουν αὐτὴ τὴν ἐκδοχὴ, ἀποδεικνύει ὅτι στὴν πραγματικότητα ἡ ἄποψη αὐτὴ δὲν βασιίζεται πουθενά.

Οἱ δύο λατινικὲς ὑπογραφές στὸ ἔγγραφο τοῦ 984 ἔχουν ὡς ἐξῆς: «Jo (han- nes) monachus» καὶ «Arsenius[;]. . .uro[;] indignus monachus»¹⁰. Ὅπως εἶναι φανερό, κανένα στοιχεῖο δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ὑποστηρίξουμε, πολὺ λι-

1. *Monasteri*, σελ. 221.

2. *Actes de Lavra I*², ἀρ. 9, σελ. 122, στ. 54.

3. «Jean l'Amalfitain», P. Lemerle, *Les archives...*, σελ. 551, πρβλ. σελ. 548 («Jean d'Amalfi»)· «Giovanni (Amalfitano)», Pertusi, *Monasteri*, σελ. 227, 251· πρβλ. τοῦ ἴδιου, *Nuovi documenti...*, σελ. 409 - 411 («Giovanni di Amalfi»).

4. Pertusi, *Monasteri*, σελ. 223 - 224· πρβλ. Lemerle, ὁ.π., σελ. 548.

5. *Monasteri*, σελ. 221 - 224.

6. Ὁ.π., σελ. 224· πρβλ. καὶ παρακάτω.

7. Ὁ.π., σελ. 223 - 224.

8. Ὁ.π., σελ. 227· βλ. καὶ σελ. 251 (κατάλογος).

9. Βλ., λόγου χάρη, D. Papachryssanthou, *Actes du Protaton*, σελ. 83, 86.

10. Πρωτότυπο ἔγγραφο ἀπὸ τὴ μονὴ Ἰβήρων, F. Dölger, *Aus den Schatzkammern...*, ἀρ. 108, στ. 61· Pertusi, *Monasteri*, σελ. 221.

γότερο μάλιστα να τὸ θεωροῦμε ὡς δεδομένο, ὅτι αὐτοὶ οἱ δύο Λατίνοι μοναχοὶ ἦταν Ἀμαλφίνοι καὶ ὅτι πῆγανε ἀργότερα ἀπὸ τῆ Λαύρα τοῦ Ἀθανασίου στὴ νέα ἀμαλφιτανικὴ μονή. Ἐξ ἄλλου, ἂν ὁ Λατίνος μοναχὸς ποὺ ὑπογράφει στὸ ἔγγραφο τῆς «ἀσφάλειας» τοῦ 991 ὀνομάζεται πράγματι Ἰωάννης (Iohannes), οὔτε στὴν ὑπογραφή του, οὔτε πουθενὰ ἄλλοῦ ἀναφέρεται ὡς προερχόμενος ἀπὸ τὸ Ἀμάφι.

Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐσφαλμένης γνώμης ὅτι ὁ Ἰωάννης αὐτὸς ἦταν σίγουρα Ἀμαλφινὸς ὀφείλεται σὲ κάποια παρανόηση: δηλαδή, στὴν πρώτη ἔκδοση (Rouillard - Collomp) τῶν *Actes de Lavra*, μετὰ τὶς λέξεις Ioh(annes) monachus ἀκολουθοῦν τὰ γράμματα fit, ποὺ οἱ ἐκδότες συμπλήρωσαν σὲ fit(anus)¹. Ἀπὸ κεῖ, μὲ μιὰ ἀκόμη συμπλήρωση, ὁ Lemerle δίνει στὴν ὑπογραφή τοῦ Ἰωάννη τὴν ἐξῆς μορφή: «Johannes monachus Amalfitanus manu mea scripsi»². Ἀλλὰ οἱ ἐκδότες τῆς δεύτερης ἔκδοσης τῶν *Actes de Lavra* — ποὺ ἀνάμεσά τους συγκαταλέγεται καὶ ὁ ἴδιος ὁ Lemerle — δίνουν γι αὐτὴ τὴν ὑπογραφή μιὰ διαφορετικὴ ἀνάγνωση, ποὺ τὴ θεωροῦν βέβαιη. Στὴ νέα αὐτὴ ἀνάγνωση τίποτα δὲν θὰ μπορούσε πιά νὰ συσχετίζεται μὲ τὸ Ἀμάφι. Διαβάζω: «Ioh(annes) monachus [et] higuminos inter . . . test(es) manu mea scripsi»³.

Ὁ Pertusi γνώριζε αὐτὴ τὴν τελευταία καὶ ἀκριβὴ ἀνάγνωση⁴. Ὡστόσο ἐξακολούθησε νὰ ὀνομάζει τὸν Λατίνον μοναχὸ ποὺ ὑπογράφει στὴν «ἀσφάλεια» τοῦ 991 «Ἰωάννη (τὸν Ἀμαλφινὸ)» («quel Giovanni (Amalfitano), che firma il documento del 991»), ἢ ἀκόμα «Giovanni (Amalfitano), abate di Santa Maria degli Amalfitani»⁵. Τέλος, ὅσο κι ἂν αὐτὸ φαίνεται παράξενο, οἱ ἴδιοι οἱ ἐκδότες τῆς δεύτερης ἔκδοσης τῶν *Actes de Lavra*, παρὰ τὴ δική τους νέα ἀνάγνωση, ἐξακολουθοῦν κι αὐτοὶ νὰ ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ ὑπογραφή ποὺ ἀναφέραμε ἀνήκει στὸν «Jean, higoumène du couvent des Amalfitains»⁶.

Ἀλλὰ οὔτε καὶ γιὰ ἀργότερα ὑπάρχει καμία ἔνδειξη ὅτι οἱ δύο λατινικὲς ὑπογραφὲς τοῦ 1012 καὶ 1016 ἀνήκουν σὲ Ἀμαλφινὸ μοναχό, καὶ μάλιστα σὲ ἄββᾶ τῆς μονῆς τῶν Ἀμαλφινῶν, ὅπως ὑποστηρίζουν ὁ Pertusi⁷ καὶ οἱ συγ-

1. «Joh(annes) monachus [.]fit(anus) manu me[a scripsi]», *Actes de Lavra* I¹, édition Germaine Rouillard et P. Collomp, Paris 1937, ἀρ. 10, σελ. 29· πρβλ. A. Pertusi, *Nuovi documenti. . .*, σελ. 409.

2. P. Lemerle, *Les archives. . .*, σελ. 551 καὶ σημ. 1.

3. *Actes de Lavra* I², ἀρ. 9, σελ. 122, στ. 54. «La lecture que nous donnons est certaine», δηλώνουν οἱ ἐκδότες, ὅ.π., σελ. 118.

4. *Monasteri*, σελ. 224 καὶ σημ. 22.

5. Ὁ.π., σελ. 223 καὶ 251 ἀντίστοιχα.

6. *Actes de Lavra* I², σελ. 120.

7. Βλ. παραπάνω, σελ. 288 καὶ σημ. 8.

γραφείς τῆς νέας ἔκδοσης τῶν *Actes de Lavra*¹. Διαβάζω τὶς ὑπογραφές: «Joh(annes) monachus»² καὶ «Joh(annes) monachus et abbas»³.

Ἄξιζοι νὰ ὑπογραμμίσουμε ὅτι τὴν πρώτη μνεία τῆς ἴδιας τῆς μονῆς «τοῦ Ἄμαλφινου» σὲ ἔγγραφο, τὴ συναντᾶμε μόνον τὸ 1010⁴. Ἡ ἀκόλουθη μαρτυρία ἀνάγεται, ἴσως, στὸ 1018 - 1019⁵. Λίγο νωρίτερα, τὸ 1017, τὸ ὄνομα ἐνὸς Ἰωάννη μοναχοῦ Ἄμαλφιτινοῦ ἀπαντᾷ πράγματι σὲ ἀθωνίτικο ἔγγραφο. Ἀλλὰ ἡ μαρτυρία αὐτὴ δὲν εἶναι ἀξιόπιστη, γιατί τὸ ἔγγραφο αὐτὸ σώζεται μόνο σὲ ἓνα ἀντίγραφο πολὺ ὑποπτο⁶, ὅπου ἡ ὑπογραφή τοῦ Ἰωάννη αὐτοῦ ἔχει μεταφραστεῖ (;) στὰ ἑλληνικά⁷.

Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ φτάνουμε στὰ 1035, ὅποτε καὶ συναντᾶμε τὴν παλαιότερη ἀσφαλῆ μαρτυρία γιὰ κάποιον «J(o)h(annes) hum(ilis) mo(na)chus Amalfitanus» αὐτὴ τὴ φορά, στὸ «Ἅγιον Ὄρος»⁸.

Τί συμβαίνει ὅμως, τότε, μὲ τὸν Λέοντα τοῦ Βενεβέντου, στὸν ὁποῖο ἀποδίδεται ἡ ἰδρυση τῆς ἀθωνίτικης μονῆς «τοῦ Ἄμαλφινου»;

Στὴν πραγματικότητα, ἡ πηγή στὴν ὁποία βασίζεται αὐτὴ ἡ πληροφορία, ὁ γεωργιανὸς βίος τοῦ Ἰωάννη καὶ Εὐθυμίου τῶν Ἰβήρων — γραμμένος γύρω στὰ 1045 ἀπὸ τὸν Γεώργιο τὸν Ἀγιορείτη — παραδίδει ὅτι ὁ Λέων, «frater Beneventani ducis, ac genere nobilissimus», ἦρθε «cum sex discipulis» στὸν Ἄθω, πρὶν ἀπὸ τὸ 1006, ὅταν πέθανε ὁ Ἰωάννης ὁ Ἰβηρ, καὶ ἔκτισε ἐκεῖ «monasterium amoenum . . ., in quo plurimos fratres congregavit»⁹, χωρὶς νὰ λείπει πούθεν ὅτι αὐτὸ τὸ μοναστήριον ἦταν ἀμαλφιτινόν.

Ἐξ ἄλλου θὰ ἦταν πολὺ περίεργο νὰ εἶναι ὁ Λέων ὁ ἰδρυτὴς μιᾶς μονῆς ποὺ στίς πρῶτες τῆς μνεῖες ἀναφέρεται ὡς μονὴ «τοῦ Ἄμαλφινου». Πράγματι, κατὰ κανόνα οἱ ἀθωνίτικες μονές ἀλλογενῶν παίρνανε τὸ ὄνομά τους ἀπὸ τὴν ἐθνικότητα ἢ ἀπὸ τὴ χώρα καταγωγῆς τῶν ἰδρυτῶν τους. Ἔτσι συνέβη μὲ τὴ μονὴ «Ἰβήρων» (ἰδρυτές, Ἰωάννης ὁ Ἰβηρ καὶ Ἰωάννης ὁ Τορνίκιος, ἐπίσης Ἰβηρ¹⁰), καὶ μὲ τὴν «σερβικὴ λαύρα», ποὺ ἰδρυσε στὴν ἐρειπωμένη

1. Βλ. ἐκεῖ τὴ γνώμη ὅτι ἡ πρώτη ἀπ' αὐτὲς τῆς ὑπογραφῆς εἶναι «celle du représentant du couvent des Amalfitains» (*Actes de Lavra* I², σελ. 45)· γιὰ τὴ δεύτερη ὑπογραφή, οἱ ἐκδότες ἀρκοῦνται ἀπλὰ νὰ παραπέμπουν σὲ αὐτὴ τὴν ἀποψή τους (ὁ.π., σελ. 154).

2. Ὁ.π., ἀρ. 17, σελ. 148, στ. 51.

3. Ὁ.π., ἀρ. 19, σελ. 155, στ. 32.

4. Ὁ.π., ἀρ. 15, στ. 16.

5. Ὁ.π., ἀρ. 23. Βλ. τὰ σχόλια τῶν ἐκδοτῶν στίς σελ. 168 - 169.

6. Ὁ.π., σελ. 163.

7. Ὁ.π., ἀρ. 21, στ. 2 - 3 («Ἰω(άννης) μ(ονα)χ(ός) ὁ Ἀμαλφ[τινός]») καὶ 39 («Ἰω(αννης) μ(ονα)χ(ός) ὁ Ἀμαλφιτινός»).

8. Ὁ.π., ἀρ. 29, πρωτότυπο ἔγγραφο, Ἀπρίλιος 1035 σελ. 186, στ. 21.

9. P. Peeters, *Histoires monastiques géorgiennes*, An. Boll. 36 - 37 (1917 - 1919), σελ. 36 - 38. Πρβλ. Pertusi, *Monasteri*, σελ. 220 - 224, 224.

10. D. Papachryssanthou, *Actes du Protaton*, σελ. 84 - 85.

μονή τοῦ Χιλανδαρίου ὁ Σάββας, γιὸς τοῦ Σέρβου μεγάλου ζουπάνου Νεμάνια. Ἐπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη, ἀκόμα πιὸ χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ ὀνόματα μὲ τὰ ὁποῖα πρωτογίνανε γνωστὲς ἀκριβῶς οἱ ἰταλικὲς μοναστικὲς ἐγκαταστάσεις στὸν Ἔθω: ἡ μονὴ «τοῦ Σικελοῦ» («ἰδρυθεῖσα ἀπὸ ἕναν μοναχὸ Λουκᾶ, καταγόμενο ἀπὸ τὴν Σικελία»¹), καὶ «τοῦ Καλαβροῦ», ποὺ πῆρε τὸ ὄνομά της, ἢ ἀπὸ τὸν ἰδρυτὴ της, ἢ ἀπὸ τὸν ἅγιο Βαρθολομαῖο τὸν Καλαβρό, ποὺ θὰ ἦταν ὁ νέος της κτίτωρ καὶ ἀναδιοργανωτὴς². Ἐπομένως, ὅπως λέει καὶ τὸ ὄνομά της, καὶ ἡ μονὴ «τοῦ Ἀμαλφινοῦ» ἔπρεπε νὰ εἶχε ἰδρυθεῖ ἀπὸ Ἀμαλφινὸ καὶ ὄχι ἀπὸ Βενεβεντανό.

Προπάντων σ' αὐτὴ τὴ περίπτωση, θὰ πρέπει νὰ λάβουμε ὑπ' ὄψη μας ὄχι μόνο ὅτι τὸ Βενεβέντο καὶ τὸ Ἀμάλφι ἦταν δύο διαφορετικὰ κράτη, ἀλλὰ καὶ ὅτι οἱ σχέσεις τους δὲν ἦταν ὁμαλές, τουλάχιστο λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἡγεμονία τοῦ Παντόλφου Β' (981 - 1014)³.

Καὶ ἔτσι, μποροῦμε νὰ συμπεράνουμε ὅτι τὸ «monasterium amoenum» ποὺ ἔκτισε ὁ Λέων «frater Beneventani ducis» στὸν Ἔθω ἦταν διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ ἐκεῖ ἀμαλφινινὸ μοναστικὸ ἴδρυμα, καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ ὡς τώρα οὐσιαστικὰ ἄγνωστη μονὴ θὰ ἔπρεπε νὰ ὀνομάζεται ἡ μονὴ «τοῦ Βενεβεντανοῦ».

Μία ἔμμεση ἔνδειξη γιὰ τὴν ὕπαρξη αὐτῆς τῆς μονῆς, ἔνδειξη ποὺ ρίχνει καὶ λίγο φῶς στὶς δραστηριότητές της, ἀποτελεῖ ἡ διαμονὴ στὸν Ἔθω τοῦ Ἰωάννη τοῦ Βενεβεντανοῦ. Ἐπειδὴ, ἀκριβῶς στὴν ἐποχὴ γιὰ τὴν ὁποία οἱ μαρτυρίες γιὰ Ἀμαλφινοὺς ἄθωνίτες ἀποδειχτήκανε ἀβάσιμες, ἐμφανίζεται, ἀντίθετα, στὸν Ἔθω ἕνας Βενεβεντανὸς μοναχός⁴. Αὐτὸς — «Johannes Beneventanus» — ἐγκατέλειψε τὸ Montecassino τὸ 986, ὅταν ὁ Manso, «consobrinus Pandulfi principis», ἐπιβλήθηκε ἀπὸ τὴν ἰσχυρὴ του οἰκογένεια ὡς ἀββᾶς τοῦ διαστήματος αὐτοῦ μοναστικοῦ κέντρου⁵. Ὁ Ἰωάννης πῆγε στὰ Ἱεροσόλυμα καί, ἀπὸ ἐκεῖ, στὸ Σινᾶ. Τελικὰ ἔφτασε στὸν Ἔθω, ὅπου παρέμεινε γιὰ ἕνα χρονικὸ διάστημα σὲ ἕνα «monasterium»⁶, ποὺ προφανῶς δὲν ἦταν ἐκεῖνο τῶν Ἀμαλφινῶν, ὅπως ὑποτίθεται⁷, ἀλλὰ τὸ «monasterium amoenum» τοῦ συμπατριώτη του Λέοντα. Ἐκεῖ, λίγο μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Manso (997), ὁ Ἰωάννης πληροφορεῖ τὸν ἡγούμενο ὅτι ὁ ἴδιος ὁ ἅγιος Βενέ-

1. Ὁ.π., σελ. 90 καὶ σημ. 301.

2. Pertusi, *Monasteri*, σελ. 238 - 241.

3. G. Gay, *L'Italie méridionale et l'empire byzantin depuis l'avènement de Basile Ier et jusqu'à la prise de Bari par les Normands (867 - 1071)*, Paris 1904, σελ. 322, 331 - 332.

4. Γιὰ τὸν ὁποῖο βλ. κυρίως Pertusi, *Monasteri*, σελ. 222 - 224 (ἀλλὰ, πρβλ. καὶ παρακάτω).

5. MGH, SS, τ, VII, σελ. 636 - 637.

6. Ὁ.π., σελ. 642.

7. Πρβλ. Pertusi, *Monasteri*, σελ. 222 - 223.

δικτος τοῦ εἶπε σὸ ὄνειρό του νὰ ἐπιστρέψῃ σὸ Montecassino, ὅπου θὰ ἐκλεγεῖ ἀββᾶς. Ἔτσι καὶ ἔγινε¹.

Τί κρύβεται πίσω ἀπ' αὐτὸ τὸ ἀγιολογικὸ ἀνέκδοτο;

Τὸ Montecassino ἔμεινε καὶ μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Manso στὴν ἐξουσία τῶν ἰσχυρῶν συγγενῶν του. Ἀργότερα συναντᾶμε ἐκεῖ ὡς ἀββᾶ ἕναν γιὸ τοῦ Παντόλφου τοῦ Β', τὸν Ἀτενόλφο, πού, ὅπως καὶ ὁ ἀδελφός του, Παντόλφος τῆς Κάπουα, οὐκ ἀδεχθεῖ — ὁ πρῶτος μαζί με τὴν μονή του — τὴν ἐπικυριαρχία τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα καὶ θὰ πάρει θέση ἐναντίον τοῦ δυτικοῦ αὐτοκράτορα Ἐρρίκου τοῦ 2ου². Ἐπομένως, γιὰ νὰ καταλάβῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀββᾶ τοῦ Montecassino, ὁ Ἰωάννης ἔπρεπε ὑποχρεωτικὰ νὰ εἶχε συμφιλιωθεί μετὰ τὴν ἡγεμονικὴ οἰκογένεια τοῦ Βενεβέντου. Ὁ πιὸ κατάλληλος τόπος ὅπου μποροῦσε νὰ γίνῃ αὐτὴ ἡ συμφιλιώση ἦταν ἀσφαλῶς τὸ μοναστικὸ ἴδρυμα τῆς ἴδιας οἰκογένειας στὸν Ἄθω, τοῦ ὁποῦ ἡ κοινότητα, ὄχι βέβαια συμπτωματικὰ, βρισκότανε στὴν ἐξουσία τοῦ βυζαντινοῦ αὐτοκράτορα, ἐπικυρίαρχου ἐπίσης αὐτῆς τῆς σημαντικώτατης ἰταλικῆς φεουδαρχικῆς οἰκογένειας. Ἄς παρατηρήσουμε σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο ὅτι καὶ ὁ κτίτωρ Λέων μποροῦσε νὰ εἶχε ἔρθῃ ἀπὸ τὸ Montecassino, πηγαίνοντας ὅμως πρῶτα στὴν Κωνσταντινούπολη, καὶ μόνο ἀπὸ ἐκεῖ στὸν Ἄθω³.

Ἄλλὰ εἶναι πιθανὸν ἡ μονή «τοῦ Βενεβεντανοῦ» Λέοντα νὰ ἦταν γνωστὴ καὶ μετὰ ἕνα διαφορετικὸ ὄνομα. Ἀνάμεσα στοὺς «ἀλλόφυλους» πού συνέρρεαν στὸν Ἄθω γιὰ νὰ γνωρίσουν τὸν ἰδρυτὴ τῆς Λαύρας, ὁ σχεδὸν σύγχρονος βίος τοῦ ὁσίου Ἀθανασίου (ἡ λεγόμενη «vie ancienne») δίνει ἰδιαίτερη σημασία στοὺς κατοίκους τῆς ἰταλικῆς χερσονήσου, «ἀπὸ τε Ρώμης αὐτῆς, Ἰταλίας, Καλαβρίας, Ἀμάλφης. . .»⁴. Ἡ Ρώμη, μνημονεύεται ἐδῶ μᾶλλον ὡς πρωτεύουσα τῆς δυτικῆς χριστιανοσύνης. Ἀπὸ τὰ ὀνόματα πού ἀκολουθοῦν στὸν βίον, τὰ δύο τελευταῖα πού ἀναφέραμε τὰ ἔχουμε ἤδη συναντήσει. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν «Ἰταλία», σὲ αὐτὸ τὸ βυζαντινὸ κείμενο ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ 11ου αἰῶνα, μποροῦσε νὰ ὀνομαστῇ ἔτσι μόνο τὸ κατεπανάτο τῆς Ἰταλίας πού, ὡς γνωστὸν, ἰδρύθηκε τὸ 969 καὶ διήρκεσε ἕως τὸ 1071. Ἄλλὰ οἱ πιὸ σημαντικὲς

1. MGH, SS, ὁ.π., σελ. 642. Ὁ Ἰωάννης ὁ Βενεβεντανὸς δὲν ἔγινε ὁ «29^ο abate al posto di Manso», ὅπως γράφει ὁ Pertusi, *Monasteri*, σελ. 223, ἀλλὰ ὁ τριακοστός, μετὰ ἀπὸ ἕναν ἄλλο Ἰωάννη, πού διαδέχτηκε γιὰ πολὺ λίγο τὸν Manso, MGH, SS, ὁ.π., σελ. 641 - 642. Γι' αὐτὴ ὅλη τὴν ὑπόθεση τοῦ Ἰωάννη τοῦ Βενεβεντανοῦ, πρβλ. καὶ PL, CXLIX, 983 - 984.

2. G. Gay, ὁ.π., σελ. 409, 417 - 418, 420.

3. Pertusi, *Monasteri*, σελ. 224 - 225.

4. *Žitie prepodobnago Afanasija Afonskago*, izdal I. Pomjalovskij, Sankt-Peterburg 1895, σελ. 67, στ. 22 - 23. Βλ. καὶ τὴν καινούργια ἐκδοσὴ τοῦ βίου αὐτοῦ, *Vitae duae antiquae sancti Athanasii Athonitae*, editae a Jacques Noret, Turnhout-Leuven, 1982, σελ. 74, § 158, στ. 6 - 7· πρβλ. καὶ τὸν «Bio B» τοῦ Ἀθανασίου, ἴδια ἐκδοσὴ σελ. 176, § 43, στ. 14 - 15.

περιοχές του κατεπανάτου ήταν άκριβώς οι κτήσεις του οίκου της Κάπουα, στον όποϊον άνήκανε οι δούκες του Βενεβέντου, ύποτελείς του βασιλέα της Κωνσταντινούπολης¹.

Και έτσι, ξέροντας ότι ή Καλαβρία και τὸ 'Αμάφι εκπροσωποῦνται στον "Αθω από δικές τους μονές, μπορούμε νά συμπεράνουμε ότι τὸ ἴδιο συνέβαινε και με τὴν ἄλλη περιοχή της ἰταλικῆς χερσονήσου πὸ μνημονεύεται στον βίο του 'Αθανασίου, τὴν «Ἰταλία», και ὅτι ή άθωνίτικη μονή πὸ της ἀντιστοιχοῦσε ἦταν άκριβώς τὸ «monasterium amoenum» του Λέοντα του Βενεβέντου. Σύμφωνα με τὸν «κατάλογο» τῶν περιοχῶν ἀπὸ τὸν ἀναφερόμενο βίο, αὐτὸ τὸ «monasterium» θά ἔπρεπε ἐπομένως νά ἦταν γνωστὸ στον "Αθω και σάν «ἰταλική μονή», ἡ μονή «τῶν Ἰταλῶν».

Ὁ Παντόλφος Β' ἔγινε δούκας του Βενεβέντου τὸ 981. Αὐτὴ ή χρονολογία μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ὡς «terminus post quem» για τὸν ἔρχομὸ του Λέοντα και τῶν μαθητῶν του στον "Αθω, ὅπου θά φιλοξενηθοῦν στή μονή τῶν Ἰβήρων πὸ μόλις εἶχε ἀνεγερθεῖ. Ὁμως, ὁ Λέων δὲν θά ἀργήσει νά κτίσει, με τὴ βοήθεια τῶν Ἰβηριτῶν, τὴ δική του μονή: ἂν παραδεχθοῦμε ὅτι ἐκεῖ ἐγκαταστάθηκε ὁ Ἰωάννης ὁ Βενεβεντανός, τότε κατά τὸ 993 ὅταν ἤρθε αὐτὸς στον "Αθω ή μονή του Λέοντα εἶχε ἤδη ἰδρυθεῖ. Ὁ Ἰωάννης τὴν ἐγκατέλειψε τέσσερα χρόνια ἀργότερα, και για τὴν μετέπειτα ἱστορία της γνωρίζουμε μόνο ὅτι λειτουργοῦσε ἀκόμα γύρω στὰ 1045². Πιστεύω ὅμως ὅτι ή ἱστορία της μονῆς αὐτῆς ὑπῆρξε πολὺ σύντομη, και ὅτι τὸ τέλος της δὲν ξεπέρασε, ἴσως, τὸ τέλος του ἴδιου του κατεπανάτου της Ἰταλίας, δηλαδὴ τὸ ἔτος 1071. Ἐτσι και ἐξηγεῖται γιατί δὲν ἔχουμε καμμία ἄλλη πληροφορία για τὴν άθωνίτικη μονή «του Βενεβεντανοῦ» ή, ἴσως, και «τῶν Ἰταλῶν».

Δ. ΝΑΣΤΑΣΕ

1. Γι' αὐτὴ τὴν ἔννοια του ὅρου «Ἰταλία», βλ. Ἔρας Λ. Βρανούση, *Οἱ ὄροι «Ἀλβανοὶ» και «Ἀθωνίται» και ή πρώτη μνεία του ὁμωνύμου λαοῦ της Βαλκανικῆς εἰς τὰς πηγὰς του ΙΑ' αἰῶνος*, Σύμμεικτα 2 (1970), σελ. 212 - 213. Βλ. και Α. Pertusi, *Contributi alla storia dei temi bizantini dell'Italia meridionale*, Estratto da: *Atti del 3° Congresso internazionale di studi sull'alto medioevo*, Benevento - Montevergine - Salerno - Amalfi 14 - 18 ottobre 1956, Spoleto 1958, σελ. 16, 20, 21, 22.

2. Βλ. τὸν βίο του Ἰωάννη και Εὐθυμίου τῶν Ἰβήρων, P. Peeters, ὁ.π., σελ. 37, στ. 27 - 30: «Monasterium illud quidem hodieque in Monte Sancto a Romanis habetur, qui probe et rite vitam agunt ad normam regulae et institutionum sancti Benedicti».

